

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи

РЕФЕРАТ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
за магістерською програмою професійного спрямування
Управління банками на фінансовому ринку

на тему: **«Ризик-менеджмент кредитно-інвестиційної діяльності
банків України»**
(назва теми)

Виконавець:

Студентка 6 курсу факультету
фінансів та банківської справи
Грушицька Аліна Ігорівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

Науковий керівник:

д.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Коваленко Вікторія Володимирівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

/підпис/

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Враховуючи домінуючу роль банківського сектора в структурі фінансового ринку України, існує об'єктивна необхідність дослідження проблеми вкладення коштів банківських установ у контексті їхнього цільового спрямування, серед яких особливе місце посідає саме кредитно-інвестиційна діяльність, що й зумовило актуальність обраної проблематики. Сьогодні проблема управління кредитно-інвестиційним ризиком у банку залишається однією з найактуальніших. Досвід свідчить про те, що з часом рівень ризикованості зростатиме. Для потреб практики необхідні чітко сформульовані рекомендації, що є результатом наукового дослідження. Тому побудова комплексної системи кредитно-інвестиційного ризик-менеджменту в банках є однією з основних складових забезпечення ефективної кредитної діяльності банків.

З наукової точки зору, система ризик-менеджменту повинна базуватися на науково обґрунтованій, предметно адаптованій до реалій банківської діяльності методології, передових технологіях та світовому досвіді управління ризиками. В умовах глобалізації та інтеграції банківського бізнесу, посилення конкурентної боротьби та збільшення загроз кредитної безпеки постають завдання підвищення власної фінансової стійкості банків, оптимізація співвідношення конкуруючих характеристик – ризику та доходності.

Багато вітчизняних і зарубіжних вчених досліджували проблему формування ефективної системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності банків. Теоретико-методологічні аспекти розвитку системи ризик-менеджменту в банках розглядаються в наукових працях В. Вітлінського, В. Бобиля, Л. Бойківської, Л. Кльоби, В. Коваленко, А. Старостіної, О. Пернарівського, Л. Примостки, Л. Шустера. Дослідженням проблеми кредитно-інвестиційної діяльності банків займаються такі вчені, як: В. Відлацький, О. Дзюблук, Е. Доллан, В. Зимовець, О. Кузьмак, О. Лаврушин, С. Міщенко, М. Савостьяненко, М. Сулима, К. Тігірбеков, Б. Луців, А. Єпіфанов, Н. Маслак, І. Сало, В. Подчесова, К. Карась, О. Воробйова. Розгляд методів та інструментів ризик-менеджменту знайшов своє відображення в наукових працях І. Андрієвської, А. Лучаківської, А. Максимової, Р. Набока, Л. Прийдуна, М. Суганяки та багатьох інших.

Питанням імплементації міжнародних стандартів щодо удосконалення системи управління банківськими ризиками присвячено наукові праці В. Ворочек, М. Зверякова, Е. Карлетті, В. Кротюк, О. Марианні, В. Міщенко, С. Міщенко, С. Науменкової, В. Шпачука. Проблема управління кредитним ризиком розглядається в працях зарубіжних та вітчизняних економістів, а саме: Н. Ахмад, Т. Болгар, Т. Васильєвої, О. Вовчак, О. Гайдаржийської, М. Карбо, Л. Кузнєцової, В. Подчесової, П. Роуза, Дж. Сінкі, Дж. Стиглиця, О. Сирчина. Інвестиційну діяльність банків та її ризики розглядають в своїх працях такі вітчизняні економісти, як М. Алексеєнко, О. Вовчак, А. Герасимовича, В. Грушко, О. Любунь, В. Міщенко, К. Раєвський.

Водночас, незважаючи на велику кількість публікацій з даної проблематики, наукові дослідження, на наш погляд, потребують подальшого розвитку.

Мета та завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності у банках та розробка практичних рекомендацій щодо мінімізації ризиків.

Відповідно до поставленої мети дипломної роботи були сформовані такі завдання:

- визначити економічну сутність, функції та завдання системи ризик-менеджменту в банках.
- дослідити сучасні підходи до управління ризиками кредитно-інвестиційної діяльності банків.
- надати характеристику основних методів оцінки та мінімізації ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків.
- оцінити кредитно-інвестиційну діяльність банків України.
- проаналізувати ризик та оцінити ефективність кредитних портфелів банків України.
- оцінити рівень інвестиційного ризику у вітчизняній банківській практиці.
- дослідити зарубіжний досвід оцінки та мінімізації ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків та можливості його використання в Україні. –
- провести стрес-тестування ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків.
- удосконалити систему ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках.

Об'єктом дослідження є процес формування системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках.

Предметом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі формування системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках.

Методологія дослідження. Методологічну основу дипломної роботи складають фундаментальні положення теорій стратегій управління, сучасні концепції системи ризик-менеджменту, а також наукові праці провідних вітчизняних і закордонних економістів, присвячені дослідженню проблем ефективної системи ризик-менеджменту у банківській сфері. У процесі дослідження використано такі методи дослідження, як: метод наукових абстракцій – при обґрунтуванні категоріального апарату; методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції – при визначенні основних закономірностей розвитку кредитно-інвестиційної діяльності банків; метод логічного узагальнення – при визначенні понять «ризик», «ризик-менеджмент», «система ризик-менеджменту»; статистичні методи (коефіцієнтний, кореляційно-регресійна модель, кластерний аналіз) – при розробці методики

оцінки ризиків, що притаманні кредитно-інвестиційній діяльності банків та при визначенні підходів оцінювання їх фінансової стійкості.

Інформаційною базою дослідження є: законодавчі і нормативні акти з питань ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності банків; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Національного банку України, Міністерства фінансів України; нормативні документи, аналітичні огляди Міжнародного валютного фонду, Базельського комітету з питань банківського нагляду, Світового банку; монографічні дослідження та наукові публікації з питань ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності банків.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (65 найменувань) та 3-х додатків. Загальний обсяг роботи становить 98 сторінок. Основний зміст викладено на 82 сторінках. Робота містить 13 таблиць, 26 рисунків.

Публікації. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано статтю на тему «Управління ризиками інвестиційних операцій банків України» в збірнику наукових праць студентів кредитно-економічного факультету ОНЕУ за 2018 рік; статтю на тему «Система ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках» в електронному фаховому науково-практичному журналі «Інфраструктура ринку» у випуску №37, 2019 року; тези на тему «Скорингові технології в ризик-менеджменті кредитних операцій банку» в матеріалах II Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів і молодих вчених «Розвиток банківських послуг та інновацій в цифровій економіці» у 2019 році.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі *«Теоретико-методичні засади організації системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках»* досліджено сутність категорії «ризик» та погляди щодо природи виникнення ризику. Запропоновано більш ґрунтовні визначення кредитного та інвестиційного ризиків. Для визначення структури, функцій та завдань банківського ризик-менеджменту побудовано структурно-логічну схему системи ризик-менеджменту в банку.

Виділено сучасні підходи до визначення поняття «управління ризиками», де визначено, що саме системний підхід в управлінні ризиками є найбільш обґрунтованим. Зазначено ієрархічність побудови системи ризик-менеджменту банку, яка свідчить про управління ризиком на двох рівнях: виконавчому та координуючому. Окреслено важливість впровадження антикризового менеджменту в банку в сучасних умовах розвитку. Проаналізовано ключові аспекти Положення НБУ № 64, яке свідчить про посилення ролі ризик-менеджменту в системі корпоративного управління.

Надано порівняльну характеристику методів оцінки ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків та визначено основні методи мінімізації ризиків (лімітування, створення резервів, страхування, розподіл ризиків, диверсифікація, хеджування та ін.). Запропоновано основні заходи щодо забезпечення стабільної кредитно-інвестиційної діяльності банку в межах допустимого рівня ризику (збалансованість активів та пасивів, збалансованість доходів і витрат, збалансованість грошових потоків та мінімізація ризиків).

У другому розділі **«Сучасний розвиток та оцінка системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційних діяльності в банках»** проаналізовано динаміку та структуру кредитно-інвестиційного портфелю українських банків 2009-2018 років, динаміку обсягів кредитного портфеля в залежності від темпів росту активів та зміни кількості банків, визначено частку непрацюючих активів та непрацюючих кредитів в Україні.

Для оцінки ефективності кредитного портфеля банківського сектору економіки України проведено оцінку якості кредитного портфелю банків та визначено залежність рентабельності банків банківської системи України від якості кредитного портфеля. Проаналізовано дотримання банківськими установами України нормативів кредитного ризику (Н7, Н8, Н9).

Визначено величину основних банківських активів та їх частку у сумі активів БСУ, динаміку розмірів та структури інвестицій банків України за напрямками їх вкладання та динаміка показників діяльності банків України з цінними паперами. Проаналізовано економічні нормативи інвестиційного ризику (Н11 та Н12). Проведено розподіл українських банків за ризиком кредитно-інвестиційної діяльності на основі кластерного аналізу.

У третьому розділі **«Перспективи розвитку та оптимізації ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках»** Описано основні методики оцінки кредитоспроможності позичальника зарубіжними банками («PARSER», «CAMPART» і «CAMELS»). Часто для оцінки ризиків банківської діяльності використовують багатофакторні моделі кореляційно-регресійного аналізу, тому на основі побудови кореляційно-регресійної моделі було оцінено вплив факторів на рівень кредитного ризику на макро- та мікрорівні.

Проведено стрес-тестування кредитно-інвестиційної діяльності банківського сектору економіки. Стрес-тести виявляють готовність банків до негативного розвитку подій на фінансовому ринку, а також надають можливість змодельовати їх поведінку у разі настання різноманітних стресових сценаріїв.

Надано рекомендації щодо вдосконалення системи ризик-менеджменту в українських банках. Описано роль скорингових технологій у структурі посткризового кредитного ризик-менеджменту та їх використання на різних етапах відносин між позичальником та кредитором. Запропоновано основні вектори розвитку системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності банків України.

ВИСНОВКИ

У дипломній магістерській роботі розкрито та вирішено поставлені завдання, які полягають у теоретичному обґрунтуванні та методичному забезпеченні удосконалення системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності банків. Проведене дослідження дозволило зробити висновки, основні з яких такі:

1. Визначено економічну сутність таких категорій, як «кредитний ризик» та «інвестиційний ризик», описано функції, принципи та завдання цілеспрямованої і планомірної системи управління ризиками – системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках. Для характеристики основних структурних елементів системи ризик-менеджменту (мета, завдання, принципи, функції, об'єкти та суб'єкти управління, методи та інструменти досягнення поставленої цілі) було побудовано структурно-логічну схему системи ризик-менеджменту в банку.

2. Досліджено сучасні підходи до управління ризиками кредитно-інвестиційної діяльності банків. В сучасних умовах доцільно спиратися саме на системний підхід в управлінні ризиками, в основі якого лежать загальновизнані принципи – GARP (Generally accepted risk principles). Системний підхід поєднує головні проблеми управління ризиками на основі забезпечення виконання його стратегічних завдань щодо розвитку суб'єкта господарювання в короткостроковій та довгостроковій перспективі. В Україні застосування такого підходу знайшло своє відображення у прийнятті Національним банком України (далі НБУ) Постанови № 64 «Про затвердження Положення про організацію системи управління ризиками в банках України та банківських групах» від 11 червня 2018 року. Затвердження даної постанови було обумовлено посиленням ролі ризик-менеджменту в системі корпоративного управління в рамках глобального перегляду регуляторних вимог Базельським Комітетом з банківського нагляду на підставі аналізу уроків світової фінансової кризи.

3. Надано характеристику основних методів оцінки та мінімізації ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків. Серед основних методів визначення рівня кредитного ризику можна виділити класифікаційні моделі (кредитний скоринг, множинний дискримінантний аналіз, система визначення показників (модель Бівера), модель CART, моделі оцінки кредитного ризику портфеля: Credit Metrics, KMV Portfolio Manager, Credit Risk+, Credit Portfolio View); моделі комплексного аналізу, які поєднують якісні та кількісні характеристики позичальника (правило «шести Сі», PARTS, PARSER, CAMPARI). Для оцінки інвестиційного ризику (аналіз чутливості кон'юнктури ринку та аналіз вірогідного розподілення дохідності) найбільшого свого розповсюдження отримала портфельна теорія Г. Марковіца. На основі проведеного аналізу основних методів оцінки та мінімізації банківських ризиків та використовуючи експертний метод «дерева цілей (рішень)» було запропоновано ключові заходи щодо забезпечення

стабільної кредитно-інвестиційної діяльності банку в межах допустимого рівня ризику.

4. Проведено оцінку кредитно-інвестиційної діяльності банків України. Зазначено, що кредитна та інвестиційна діяльність фактично поєднуються в єдиному кредитно-інвестиційному портфелі, який є основним джерелом прибутку банків. Банківський кредит є одним із можливих джерел інвестиційних ресурсів. Розглянувши загалом кредитно-інвестиційну діяльність банків України, було з'ясовано, що інвестиційний ринок сьогодні перебуває ще на стадії свого формування, та серед активних операцій банківського сектору переважають саме кредитні операції (кредити юридичним та фізичним особам). Визначено позитивну динаміку кредитно-інвестиційного портфелю БСУ. Рівень проблемної заборгованості характеризує значний ризик у кредитно-інвестиційній діяльності банківського сектору України. Проблемні активи негативно впливають на структуру банків та значно знижують якість кредитних портфелів.

5. Проаналізовано ризик та оцінено ефективність кредитних портфелів банків України. Для оцінки ефективності кредитного портфеля банківського сектору економіки України визначено якість кредитних портфелів українських банків, що має негативну тенденцію, пов'язану із зростанням частки резервів під знецінення кредитів у структурі активів банків України. Проаналізовано залежність рентабельності банків банківської системи України від якості кредитного портфеля для характеристики загального стану кредитного ринку на основі розрахунку коефіцієнта детермінації між двома показниками. Національний банк України постійно веде нагляд за дотриманням банками встановлених економічних нормативів кредитного ризику. З проведеного аналізу ми дійшли висновку, що загалом нормативи кредитного ризику дотримуються українськими банками, окрім Н9 - у 2015 та 2016 роках цей показник перевищує нормативне значення, що свідчить про наявний високий кредитний ризик, який приходить на пов'язаних з банками осіб.

6. Оцінено рівень інвестиційного ризику у вітчизняній банківській практиці. Визначено величину основних банківських активів та їх частку у сумі активів БСУ, динаміку розмірів та структури інвестицій банків України за напрямками їх вкладання та динаміка показників діяльності банків України з цінними паперами. Проаналізовано економічні нормативи інвестиційного ризику (Н11 та Н12). Показники економічних нормативів інвестиційних ризиків банками України виконуються, але низькі значення підкреслюють нерозвиненість інвестиційного ринку в Україні та свідчать про потребу в його подальшому розвитку. Проведено розподіл українських банків за ризиком кредитно-інвестиційної діяльності на основі кластерного аналізу.

7. Досліджено зарубіжний досвід оцінки та мінімізації ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків та можливості його використання в Україні. Для оцінки кредитоспроможності позичальника широке застосування знайшли такі методики, як «PARSER», «CAMPART» і «CAMELS». Часто для

оцінки ризиків банківської діяльності використовують багатфакторні моделі кореляційно-регресійного аналізу, тому на основі побудови кореляційно-регресійної моделі нами було оцінено вплив факторів на рівень кредитного ризику на макро- та мікрорівні. На макрорівні на рівень простроченої заборгованості впливає лише один показник – рівень безробіття, а мікрорівні – 2 показники, а саме – частка високоліквідних активів та співвідношення кредитів клієнтам до чистих активів.

8. Проведено стрес-тестування ризиків кредитно-інвестиційної діяльності банків для визначення готовності банків до негативного розвитку подій на фінансовому ринку, а також можливості змодельовати їх поведінку у разі настання різноманітних стресових сценаріїв. У європейській практиці виділяють чотири базові методи проведення стрес-тестування: метод еластичностей, метод оцінки втрат, сценарний метод та індексний метод. Найпоширенішими методами здійснення стрес-тестування в Україні є сценарний аналіз і аналіз чутливості. Для проведення стрес-тестування проблемних активів банківської системи було використано наступні фактори ризику: частка високоліквідних активів (ВА), коефіцієнт кредитної активності ($K_{к.а.}$) та коефіцієнт інвестиційної активності ($K_{і.а.}$). На основі проведеного дослідження було виявлено, що за оптимістичним сценарієм прогнозований рівень проблемних активів може досягти розміру – 41,6 % у структурі активів, за песимістичним рівень проблемних активів досягатиме 71,1 %.

9. Наведено основні шляхи удосконалення системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках. Однією із важливих проблем розвитку банківського сектору України є накопичення значної суми проблемної кредитної заборгованості. Для подолання цієї проблеми рекомендуємо застосувати зарубіжний досвід в управлінні проблемною заборгованістю (механізми продажу проблемних кредитів спеціалізованим фінансовим компаніям шляхом використання діючих або створення нових установ, зокрема, «bridge-bank», «bad bank», компаній з управління активами (КУА), колекторських компаній тощо). Систему заходів щодо запобігання накопиченню проблемної заборгованості та спрощення процедур фінансової реструктуризації було надано Європейською Комісією в проекті Директиви «Про рамки превентивної реструктуризації, другий шанс і заходи щодо підвищення ефективності реструктуризації, банкрутства та процедур погашення боргу, а також доповнення до Директиви 2012/30/EU». Наголошено на особливу роль скорингових технологій у структурі посткризового кредитного ризик-менеджменту в українських банках, адже використання скорингових технологій дозволить приймати більш адекватні та обґрунтовані рішення, які можуть бути ефективно автоматизовані. Запропоновано певні вектори розвитку системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності українських банків.

АНОТАЦІЯ

Грушицька А. І., «Ризик-менеджмент кредитно-інвестиційної діяльності банків України», кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за магістерською програмою
«Управління діяльністю банків на фінансовому ринку».
Одеський національний економічний університет
м. Одеса, 2019 рік

Кваліфікаційна робота магістра складається з трьох розділів. Об'єкт дослідження – процес формування системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках.

У роботі розглядаються теоретичні аспекти організації системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках.

Проаналізовано сучасний розвиток системи ризик-менеджменту кредитно-інвестиційної діяльності в банках України.

Запропоновано напрями вдосконалення системи ризик-менеджменту українських банків опираючись на міжнародний досвід в управлінні ризиками кредитно-інвестиційної діяльності банків.

Ключові слова: кредитний ризик, інвестиційний ризик, ризик-менеджмент, банківські активи, кредитно-інвестиційний портфель, кластерний аналіз, стрес-тестування.

ANNOTATION

Hrushytska A. I., “Risk management of credit and investment activity of Ukrainian banks”, thesis for Master degree in specialty 072 “Finance, banking and insurance” under the program “Managing the activities of banks in the financial market”.

Odessa National University of Economics

Odesa, 2019

Thesis consists of three chapters. Object of study is the process of forming a risk management system of credit and investment activity in banks.

Diploma thesis deals with theoretical aspects of organization of risk management system of credit and investment activity in banks.

The modern development of the risk management system of credit and investment activity in banks of Ukraine is analyzed.

The directions of improvement of the risk management system of Ukrainian banks based on international experience in managing the risks of credit and investment activity of banks are offered.

Keywords: credit risk, investment risk, risk management, banking assets, credit portfolio, cluster analysis, stress testing.